

ЗНАКОВИ НА ПУТУ

Милета Јакшић, *Из моје бележнице* (приредила Зорица Хаџић), Академска књига, Нови Сад, 2010.

Причу о присуству Милете Јакшића у српској књижевности почећемо пописом његових књига и књига о њему које су се појавиле у последњих неколико година. Одмах ћемо рећи да тих књига нема ни мало ни много. Али, готово да их је више него у последњих пола века пре тога. (У сваком случају су разноврсније.) Као да лагано јача интерес за дело Милете Јакшића.

Дакле, у последњих неколико година појавио се избор из поезије (*Велика тишина*, приредио Миливој Ненин); избор из прозе (*Светац који не помаже*, приредио Васа Павковић); објављена је читава књига Милетине преписке (*Судари Милете Јашића*, приредили М. Ненин и Зорица Хаџић); реконструисана је Милетина драма *Урок* (посао који су урадили З. Хаџић и Срђан Радаковић); о Милетиној поезији се пише (В. Павковић); одбрањен је и магистарски рад о Милетиној прози и појавио се у облику књиге (Милица Томовић)... А сигурно смо нешто и пропустили... Сада се појавила и књига која, на неки начин, појачава све ово што је до сада учињено за пуније присуство Милете Јакшића у српској књижевности.

Књига Милете Јакшића *Из моје бележнице* (ето, открили смо и наслов) има своју историју. Ову књигу је, на одређени начин, наговестила Светлана Велмар Јанковић у време док је приређивала за штампу Милетине приповетке под насловом *Нечиста кућа*. Била је изненађена оним што је прочитала у бележницама Милете Јакшића. (Као да је знала да ће једног дана неко читати те бележнице.) Али, сада када се појавио избор из тих бележница, морам признати да сам се прво сетио једног другог истраживача српске књижевности. (Сетио у смислу коме послати први примерак те

књиге.) Па тек потом сам се сетио Светлане Велмар Јанковић и свих оних истраживача које ће појава ове књиге обрадовати...

Али, да најпре откријемо име приређивача – у овом случају оног ко се мучио са избором из неколико бележница и нечитким рукописом Милете Јакшића. Нема никакве сумње да је данас највећи зналац Милетиног дела (или се каже: зналкиња?) Зорица Хаџић. Већ смо је увели у овај текст кад смо поменули Милетину преписку, те реконструисану драму...

Узимам, коначно, после епског увода и поменути књигу у руке. И мучим се са самим собом. О чему бих писао у овим бележницама да сам добио задатак да се држим само литературе у њима? Сигурно бих писао о Милетиној лектури – о тим првим читањима, оригиналним коментарима... Издвојио бих читање Хајнеа, коментаре о Виланду, прекоре упућене Бранку Радичевићу... (Необични су ти коментари: Хајнеа би, на пример, млади Милета повукао за уши – каже и зашто.) У тој првој фази, кад бележнице највише личе на дневник, Милета много чита, окренут је себи (радује се кад нема школе, кад може да се осами), купује књиге, радознао је... Повремено је и строг позоришни хроничар. (Узгред, коментарише и дела својих професора.) Лепо се види духовно зрење Милете Јакшића.

У другој фази (условно речено), оној која долази после објављене прве књиге, опсесивна тема у овој бележници је рат са критиком. Водио је Милета тај рат са критиком – од критике Љубомира Недића, која је хтела живог да га сахрани, па до краја живота: читаве три и по деценије. Има читав низ жаока, убедљивих епиграма, дужих песама о критици. (Ни мртав Недић га није остављао на миру – мада се ова реченица може обрнути. Јасно је коме су упућени следећи стихови: „Чегрће, клепеће / Од досаде горке – / Својом чегртаљком / Плаши чворке”. Или: „Ја мислим да се коначно смирио / А он се ето повампирео! / Музо – амо глогов колац”. И да не набрајамо више. Скренућемо само пажњу на дужу песму, „Песников празник”, која је готово директан одговор на Недићеву критику). Али, поред рата са критиком ратује Милета Јакшић и са футуристима, са тим младим и бучним ствараоцима. (Он, који је начином свог живота проповедао енергију трпљења, није могао пристати на њихов начин уласка у књижевност.) Тај рат је најлепши кад им Милета даје за право! (Не пише се само углађено, елегантно, полирано, већ и испрекидано, испреметано, уз муцање... То им признаје).

Али, кад пише о слободном стиху, ратује Милета Јакшић и са самим собом... Кажем ратује са самим собом, јер и Милета пише у слободном стиху – истовремено док

пише против слободног стиха! Коначно, Милетина песма „Летња ноћ”, која је уврштена у *Антологију новије српске лирике* Богдана Поповића, написана је у слободном стиху. „Песма у слободним стиховима није песма. Она може бити поезија али није песма”...пише Милета. (Као да је овде Милета претеча надреалистичком разликовању поезије од песништва. Узгред, мада то не припада овој бележници, слали су надреалисти Милети своје анкете и очекивали одговор...) Вероватно је на то мислила Светлана Велмар Јанковић када је рекла да писање о Милети изазива на недоследност! Сигурно бих издвојио делове из бележница у којима наш јунак размишља о стварању... Читав део бих могао написати о литерарним плановима Милете Јакшића после читања ове бележнице. Наравно, не бих смео заобићи ни грађу коју је Милета Јакшић прикупљао као какав мрав и коју ће искористити у својим приповеткама или, пак, поезији... Задржао бих се и на недовршеном „Роману усамљена човека”, који је сада пред читаоцима у свим фазама настајања... Дакле, имао бих о чему да пишем држећи се само литературе, али ипак осећам да ову књигу – причом о литератури – не бих приближио читаоцима. Узгред, литература је и опис сеоске куће (то је грађа за приповетку), али је то истовремено и етнографска грађа... Да ли да у тај литерарни слој ставим и сећања, односно аутентична сведочанства о значајним српским писцима? (У сећању на Лазу Костића, на пример, имамо наговештај Костићеве *Књиге о Змају* – много пре него што је написана.) А ту су и Матавуљ, Војислав Илић, Милан Савић, Тихомир Остојић, као и посредна сведочанства о Ђури Јакшићу. (Уз читав низ сачуваних анегдота о Ђури.)

Да ли у тај део о литератури ставити и Милету Јакшића са друге стране „исповедаонице”? Или ту имагинарну исповедаоницу (био је православни свештеник, отуда је исповедаоница имагинарна), оставити ономе ко буде писао о њему као сеоском свештенику? Јер, види се овде и свештеник. (Само што тај свештеник у бележницама не проповеда – не види се његов прст у ваздуху као у поезији Вељка Петровића, на пример.) Пише Милета о добру и злу, духу и телу, о беди и богатству, о енергији трпљења, о скромности, о празноверици (много и често; чак пише и службени извештај о посмртним празноверицама), пише о посту...(Посебно актуелан део данас када се од поста „православних комуниста” не може живети.)

Из тог дела би се лако, готово неприметно прешло на сатирични тон у овим бележницама. Узгред, Милета уме да буде духовит. Још као ђак бележи: „Нов месец, нове мисли, нове муке, нове ципеле (би ми требале)...”

Дакле, пред нама је свештеник који пописује хришћанску симболику, али који истовремено бележи надимке у селу, или пак описује атмосферу у сеоској кафани... Смењују се, на пример, монолог припросте попадије (чији је муж пропао на изборима) и ретка имена која је Милета преписао са сачуване читуље из манастира Хопово...

Милета Јакшић је, да укажемо на можда и највећу недоследност у овим бележницама, као неко ко је у функцији „љилиана пољских”. Наиме, „љилиани пољски” су ту да одврате мисао сељака од непрестане борбе за хлеб, да им скрену пажњу да постоји и лепота... Али, Милета Јакшић истовремено учествује, заједно са сељацима, у тој борби за хлеб. Можемо се понекад подсмехнути народним пословицама, понекад им се дивити, али страшна је она (банатска!) пословица о томе да хлеб долази из ватре, а не из воде. (Види се страх од поплава, кондензован у тој једној реченици.) И то учествовање боји ову књигу неком вишом аутентичношћу!

И баш ту аутентичност посебно истичемо. Чини ми се да та аутентичност још јаче долази до изражаја када се ова књига упореди са сличном књигом из наше литературе – конкретно са Андрићевим *Знаковима поред пута*.

И један и други аутор износе пред нас своју стваралачку радионицу. (Овде сјајно пристаје оно што је Светислав Стефановић, у другачијем контексту и поводом дела тада живог писца, забележио: „Он нам не даје као мајстор дело руку својих, него и целу радионицу своју, цео алат свој, и себе сама”.) Али је разлика у томе како ко показује своју радионицу. Андрић зна да ће његову радионицу неко видети; он ју је поспремио, умио, довео у ред... Милета Јакшић, пак, то не чини. Пред нама је његова неулепшана радионица – онаква каква уистину јесте. Пред нама је пресан Милета, који се мучи тражећи наслове за своја дела ... Ту се крије та виша аутентичност, ако тако уопште може да се каже.

Знамо да природу Милета није описивао, већ је са њом живео – и о томе овде не пишемо. (А то заузима највеће део ове бележнице! И ту негде се крије мањкавост овог приказа.) Али, скрећемо пажњу и на то како Милетина поезија баца другачије светло на ову бележницу. Јер, кад знамо, на пример, за Милетино велико тражење тишине (јер тек у великој тишини могу се чути „ствари које су прошле”), онда нам страшно делује опис аутомобила из пера Милете Јакшића. Доживљава га као звук! („Аутомобил јури и: лаје, кевће, звижди, јауче, урла, заурлава, пишти, квечи, крешти, грокће, крекеће, мекеће, мауче”.)

И да вратимо читаоцима дуг са почетка текста; да откријемо име онога коме бисмо послали први примерак ове књиге. Наиме, Радомир Константиновић је писао о

Милетиној мрзовољи, неамбициозности, безвољности, великој пасивности... Писао је да је Милета утонуо у дремеж, да је неизлечиво спор... Да се све што се догодило у Милетином животу, догодило између два таласа мрзовоље... Можда би га ова књига натерала да поново у руке узме Милетину поезију?

Али, да не завршимо именом Радомира Константиновића овај приказ. Рецимо и то да Зорица Хаџић – види се то из њеног предговора – покушава да превреднује читаво, а не само песничко, дело Милете Јакшића. Коначно, видели смо то још на почетку, ово јој није први покушај; али је овај најзамашнији!

Миливој *НЕНИН*